

Златогорський О. (Луцьк)

Реконструкція давньоруського житла з села Богушівка

Археологічні дослідження 2011 року на території Волинської області проходили на пам'ятках зі складною історичною структурою, що характеризується і багатошаровістю стратиграфічного розрізу. Кожне дослідження приваблювало новизною, як за знахідками, так і за інформацією, отриманою в ході робіт і після опрацювання матеріалів. Практично по кожному населеному пункті, де проходили стаціонарні археологічні роботи, вдалося частково реконструювати історичні події, про які не знаходимо, або маємо лише короткі згадки в письмових джерелах. Звичайна європейська практика матеріальної реконструкції *in situ* не завжди можлива в українських реаліях. Тому ми обрали іншу популяризаторську освітню форму реконструкції – за допомогою музейної експозиції, яка дає уяву про дослідження та його результати, не приносить шкоди пам'ятці і не потребує значних фінансових затрат. Обрана назва музейної виставки «Втрачена хронологія» віддзеркалює проблематику розкриття під час археологічних досліджень нашарувань різних історичних періодів, коли пізніший об'єкт в розкопі «перекриває» і знищує раніший. А за основу показу експонатів як тло прийнято «ТОП-5 волинської археології 2011 року»: дослідження на городищі у стародавньому Володимирі, розкопки митниці на околиці села Крупа Луцького району, залишки житла поморсько-кльошової культури на городищі у Шацьку, дослідження у Богушівці Луцького району та у стародавній Пересопниці на Рівненщині [1].

За останні два роки досліджено вже три ймовірних митних пункти біля Луцька: у Шеплі, Крупі та Богушівці. Остання пам'ятка була досліджена експедицією ДП «Волинські старожитності» у червні 2011 року. Виявлена вона також нещодавно – у 2010 році під час проведення наукової археологічної експертизи земельної ділянки, відведеної під особисте житлове будівництво. А це ще раз підкреслює необхідність проведення подібних археологічних експертиз. Варто також наголосити на тому, що раніше археологи про цю пам'ятку нічого не знали: не було її ні в державних реєстрах, ні у переліках Антоновича, Цинкаловського, Кучинка, Охріменка, Коноплі, Іванівського. До того ж це були перші археологічні дослідження у Богушівці.

Поселення знаходиться на східній околиці села, на відстані близько 600 м на схід від автодороги Луцьк-Богушівка, на лівому березі невеликого струмка Стохід, лівого притоку р.Стир. Поселення добре видно з північно-східної околиці Богушівки: це плавний спуск з горбистого ландшафту до річки і ставків, частково розораний, частково забудований. На західній межі поселення серед людських городів стоїть своєрідна «господарська» споруда – старий без вікон тролейбус. В північно-східній частині поселення закладено невеликий розкоп загальною площею 48 кв. м (4,0x12,0 м).

Пам'ятка репрезентує декілька історичних періодів: римський час IV ст. н.е., слов'янський час IX-X ст., давньоруський період X-XI ст., кінець XI – початок XII ст. та пізньосередньовічний період XVI-XVII ст., що представлені окремими знахідками з культурного шару розкопу та п'ятьма дослідженими об'єктами. Зокрема, серед індивідуальних знахідок з розкопу походять бронзова фібула з округлим щитком на спинці римського часу, наконечник стріли давньоруського часу, бронзовий підсвічник, три свинцеві торгові пломби XVI ст., скляна намистина, монети XVI-XVII ст. (одна з них – півгрош Яна Ольбрахта сильно пошкоджена вогнем). Одна з торгових пломб містить в центрі герби: на аверсі в щиті розміщено три лебеді (два згори і один внизу); на реверсі зображено щит з двома горизонтальними лініями. На аверсі по колу розміщено також напис старонімецькою мовою: «*Zeiolen der statd Zwickaw*» («Знак міста Цвіккау»).

Виявлені в розкопі об'єкти за хронологією перекривають один одного. Найранішим є житло IX-X ст. (об'єкт №5). Воно підпрямокутної форми, орієнтоване стінками за сторонами світу, розміром 4,0x1,8 м в межах розкопу, заглиблене в материк на 0,6 м. Східна частина житла зруйнована пізньосередньовічною спорудою (об'єктом №2). В північно-східному куті житла виявлено залишки печі, також зруйнованої пізньосередньовічним будівництвом, розмірами збереженої частини 1,25x0,35 м. Заповнення житла складав гумусований суглинок з дрібними фрагментами глиняної обмазки, остеологічними рештками, фрагментами ліпної та кружальної кераміки.

Господарська споруда X-XI ст. (об'єкт №3) мала овальну форму, розміри 2,30x1,25 м в межах розкопу, заглиблена в материк на 0,7 м. Зі сходу розміщувався вхід до споруди у вигляді пядпрямокутного пантусу, розмірами 1,0x1,0 м в межах розкопу, заглиблений в материк на 0,4 м. Заповнення споруди складав гумусований суглинок, остеологічні залишки та фрагменти кружальної кераміки.

Житло кінця XI – початку XII ст. (об'єкт №4) підпрямокутної форми, орієнтоване кутами за сторонами світу, розмірами 1,0x2,0 в межах розкопу, заглиблене в материк на 0,5 м. Південна частина житла зруйнована пізньосередньовічною спорудою (об'єктом №2). В південно-західному куті житла виявлено залишки печі, також зруйнованої

пізньосередньовічним будівництвом, з діаметром череня близько 1,0 м. Заповнення житла складав гумусований суглинок з дрібними фрагментами глиняної обмазки, остеологічними рештками, фрагментами кружальної кераміки.

Господарська споруда XVI-XVII ст. (об'єкт №1) підпрямокутної форми, орієнтована кутами за сторонами світу, розміром 2,0x1,2 м, заглиблена в материк на 0,35 м. Заповнення житла складав гумусований суглинок з дрібними фрагментами глиняної обмазки, остеологічними рештками, фрагментами кружальної кераміки.

Споруда XVI-XVII ст. (об'єкт №2) підпрямокутної форми, орієнтована кутами за сторонами світу, розміром 4,3x4,0 м в межах розкопу, заглиблена в материк на 1,2 м. Виявлена вона у центральній частині розкопу і як засвідчено дослідженням під час свого будівництва зруйнувала слов'янське та давньоруське житла. У заповненні споруди були виявлені численні знахідки виробів кружального посуду та сюжетних і «коврових» кахель, металевих виробів (цвяхі, голки, кулі, фрагменти бронзових виробів), згадані вже три свинцеві plombи, півгрош Яна Ольбрахта та бронзовий підсвічник, а також ріг оленя благородного. Ці знахідки дають підставу припускати, що виявлений об'єкт ймовірно був одним з численних митних пунктів XVI-XVII ст. навколо стольного Луцька.

Для реконструкції було обрано житло кінця XI – початку XII ст. (об'єкт №4). Як згадано вище, половина житла, його конструкції, зокрема і пічка знищені пізнішим будівництвом. Тобто якщо уявити, що розміри житла були приблизно вдвічі більші за виявлені (1,0x2,0м в межах розкопу), конструкції включали опалювальну споруду, дерев'яні стіни, підлогу, дах, стовпи для підтримки каркасу, стовпчики для накриття над пічкою – отримаємо цікавий експозиційний об'єкт давньоруського житлобудівництва. В межах площі експозиції (близько 20 кв.м) показати даний об'єкт не є доцільним, тому реконструкція житла на виставці передбачає лише частковий його показ – практично один до одного під час його археологічного дослідження розмірами 1,20x2,0 м з опалювальною спорудою (Рис.1.1), дерев'яними стінами (Рис.1.2), підлогою, стовпами (Рис.1.2), стовпчиками та накриттям над пічкою (Рис.1.1). Розташування дерев'яної підлоги за прийнятою методикою [2] в реконструкції зроблено вперек до входу в житло. Кріплення колод зрубу виконано за типово слов'янським зразком за А.Стальсберг [3]. Саме такий образ «повертає» нам «втрачену хронологію» – факт знищення житла під час пізнішого будівництва і розкриває не лише проблематику давньоруського житлобудівництва, а й особливості сучасних рятівних археологічних досліджень, що і потребують особливого акценту та популяризації шляхом експозиційного показу.

Дослідження у Богущівці були завершені, коли 1 вересня 2011 року у газеті «Волинь-Нова» вийшла стаття Ірини Надюкової «Породичались Ласків і Цвіккау» про те, що вже шість років поспіль у село Ласків Володимир-Волинського району із Німеччини приїжджають племінники Ернста Мюллера, солдата вермахту, який загинув на Волині 24 червня 1941 р. [4] Символічно це чи ні, але мало хто знає на Волині саксонське містечко Цвіккау, звідки походять і знайдена у Богущівці торгова плomba і солдат Ернест Мюллер. Проте ці дві різні історичні події можуть об'єднати і різні епохи, і обидва мікрорегіони. Звичайно, якби за європейською традицією на місці пам'ятки у Богущівці під Луцьком створити археодром – з постійною діючою археологічною експедицією на площі біля 2 гектарів, з музеєм під відкритим небом, в якому розмістити реконструкції різних епох (римської, слов'янської, давньоруської, пізньосередньовічної, нового та новітнього часу) все це було б ефективним туристичним комплексом, що сприяло б поглибленню зв'язків навіть на рівні Цвіккау-Луцьк. Туристичним менеджерам є над чим помислити, бо поки що репрезентувати унікальну пам'ятку Богущівки ми можемо лише музейними методами, що також, хоч і неповно, розкриває історію нашого краю у різні часи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Топ-5 волинської археології // Сайт ДП «Волинські старожитності». Режим доступу: http://vf-ndc-oasu.ucoz.ru/news/top_5_volinskoji_arkheologiji_2011_roku/2011-12-27-192
2. Козюба В.К. Південноруське сільське житло (матеріали до реконструкції заглибленого житла XI-XIII ст.) // Восточноевропейский археологический журнал. – 2000. – №1. Режим доступу: <http://archaeology.kiev.ua/journal/010100/kozyuba.htm>
3. Стальсберг А. Археологические свидетельства об отношениях между Норвегией и Древней Русью в эпоху викингов: возможности и ограничения археологического изучения // Древнейшие государства Восточной Европы. 1999 г.: Восточная и Северная Европа в средневековье. – М.: Восточная литература, 2001. Режим доступу: <http://norse.ulver.com/articles/stalsberg/>
4. Надюкова І. «Породичались Ласків і Цвіккау» // Волинь-нова. – 2011. – 1 вересня. Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua/?rub=6&article=0&arch=1277>

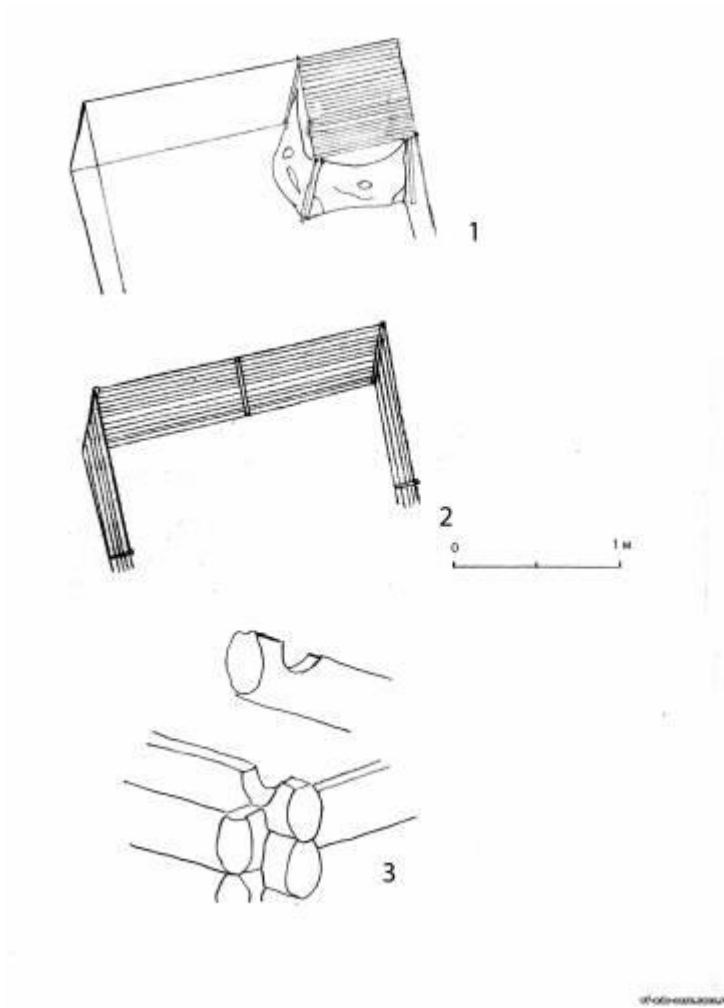

Рис.1. Основні елементи, використані в реконструкції житла з Богушівки:
1 – розміщення пічки та навісу над неї у реконструкції; 2 – дерев'яний каркас стін;
3 - кріплення колод у реконструкції